

PÁLYÁZAT

GÖRBE ATTILÁNÉ DR. ZÁN KRISZTINA

A rendőrök és a külföldiek¹

Napjainkban a bevándorlás az európai társadalmak egyik érzékeny kérdése, számos demográfiai, gazdasági, kulturális és politikai vetülettel. Az elmúlt évtizedben ennek kapcsán több európai országnak kellett különböző problémákkal szembenéznie. A csökkenő népességű és elöregedő országokban gyakran tekintenek úgy a bevándorlókra, mint a demográfiai gondok, illetve a munkaerőpótlás lehetséges megoldására, amely egyúttal jelentős gazdasági haszonnal is jár – annak ellenére, hogy némely kutatás cáfolja ennek a szemléletnek a megalapozottságát². Az Európai Bizottság jelentése is megállapítja, hogy a földrészen kívülről érkező bevándorlók enyhítik ugyan a népességszökkenés hatásait, de nem jelentenek megoldást a kontinens népességének elöregedésére, és befogadásuk nem helyettesítheti a gazdasági reformokat³. A demográfiai és gazdasági előnyöket hangsúlyozók azonban figyelmen kívül hagyják mindazokat a társadalmi és kulturális hatásokat, amelyek a más etnikumú, kultúrájú és vallású népesség növekvő jelenlétével járnak az adott országokban.

Egyes országokban a bevándorlók jelenléte konfliktusokkal jár, ami idegenellenességet indukál. A Nyugat-Európában tapasztalható bevándorlókra érintő idegenkedést strukturális idegenellenességnek nevezzük, oka a társadalmon belül keresendő. Az emberek félnek, hogy a bevándorlók elveszik a munkájukat.

A témában végzett eddigi vizsgálatok alapján elmondható, hogy Európa szegényebb országaiban erősebb elutasítás tapasztalható a bevándorlókkal szemben, mint a jóléti társadalmakban. A bevándorlással hosszabb ideje szembesülő országokban a lakosság befogadóbb, és nagyobb jelentőséget tulajdonít az állam szerepének a külföldiek integrációjában, egyéni szinten leg-erősebben az iskolai végzettség differenciálja a beáramlók iránti attitűdöket.

¹ A tanulmány a Belügyminisztérium és a Belügyi Szemle által kiírt pályázatra beküldött anyag szerkesztett, rövidített változata.

² David Coleman: The economic effect of immigration on United Kingdom. Population and Development Review, vol. 30, no. 4, 2004, pp. 579–622.

³ The social situation in the European Union 2005–2006. The Balance between Generations in an Ageing Europa. European Commission 2006
http://ec.europa.eu/employment_social/social_situation/docs/ssr2005_2006_en.pdf

Magyarországon csak a rendszerváltozás óta van lehetőség szabadabb be- és kivándorlásra, ezért nálunk nem él túl sok bevándorló, ennek ellenére erős az idegenellenesség. A Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal közelmúltban nyilvánosságra hozott adatai szerint 2008-ban nőtt a bevándorlók száma: 2007-ben mintegy 21 ezer, 2008-ban pedig 35 ezer Európai Unió kívüli külföldi kért tartózkodási engedélyt a hivataltól, és 14 százalékkal több esetben kellett eljárást indítani migrációval kapcsolatos jogsértések miatt, mint az előző évben. A kérelmezők elsősorban ukrán, kínai és szerb állampolgárok voltak.

A szociológusok körében régóta ismert tény a magyar társadalomban jelen lévő xenofóbia nemzetközi összehasonlításban is magas szintje. A Tárki vizsgálatai szerint a 2000 utáni években a magyar lakosság körében egynegyed és négytized közé esett azok aránya, akik úgy vélik, semmilyen menekültet nem kellene beengedni hazánkba⁴.

A témában végzett kutatások arra engednek következtetni, hogy a magyarok is egyre inkább ellenségesek a külföldiekkel, tartanak tőlük, miközben nem biztos, hogy félelmeik megalapozottak vagy csupán munkaerő-piaci eredetűek. Leginkább azok mutatnak félelmet vagy elzárkózást, akik általában bizonytalannak érzékelik a helyzetüket. A félelmek erőssége a veszélyeztettség-érzés fokától függ. Annál inkább fél valaki attól, hogy a bevándorlók elveszik az állását, minél inkább veszélyeztetve van. *„Nem arról van szó, hogy a befogadó ország lakossága, így például a magyarok, gyűlölik az idegeneket, hanem azért idegenkednek tőlük, mert már hosszú évek óta azt érzik, hogy egzisztenciális helyzetük egyre ingatagabbá válik, anyagi biztonságuk megingott, munkahelyük bizonytalanná vált, és félelmeiket a bevándorlókra vetítik ki.”*⁵

Mivel a félelem általában valamilyen bizonytalan helyzet következménye, ebből egyértelműen adódik, hogy ha az egyén úgy érzi, hogy rendezett körülmények között, olyan társadalomban (országban) él, ahol „rend van”, nincs oka félelemre.

⁴ Czene Gábor: Növekszik az idegenellenesség. Idézi Vicsek Lilla – Keszi Roland – Márkus Marcell: A menekültügy képe a magyarországi nyomtatott sajtóban 2005 és 2006-ban. Média kutató, 2008. ősz www.mediakutato.hu/cikk; Enyedi Zsolt – Fábián Zoltán – Sik Endre: Nöttek-e az előítéletek Magyarországon? In: Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.): Társadalmi R riport 2004. Tárki, Budapest, 2004, 375–399. o.

⁵ Örkény Antal: A befogadás haszna – avagy miért lehet jó a bevándorlás? In: Póczik Szilveszter – Dunavölgyi Szilveszter (szerk.): Nemzetközi migráció – nemzetközi kockázatok. HVG-ORAC, Budapest, 2009

A migráció mint az idegenellenesség forrása

„A Rasszizmust és Idegengyűlöletet Megfigyelő Európai Hivatal 2005. évi jelentése megállapítja, hogy a bevándorlókat az Európai Közösségen belül mindenütt hátrányosan megkülönböztetik a munkaerő-piacon, rosszabb, kisebb és drágább lakásokban élnek, hátrányban vannak az oktatás területén, gyakran elrettentő áldozatai rasszista támadásoknak. Egyedül Nagy-Britanniában, ahol a legátfogóbb az adatbázis, 2004-ben 52 654 rasszista motivációjú erőszakos cselekményt regisztráltak. Németországban 2004. első tíz hónapjában 6464 olyan bűntettre került sor, amelyet »politikailag motivált jobboldali«-ként soroltak be.”⁶

Ahhoz, hogy a bevándorlók sikeresen végigmenjenek az integrációs folyamaton, arra is szükség van, hogy a befogadó társadalom ne tanúsítson ellenséges magatartást a „mással” szemben. Az integráció sikere tehát nemcsak a bevándorlók igyekezetén, hanem a befogadóország lakosságának nyitottságán is múlik.

A közvéleményt erősen befolyásolja a migránsok mindennapi magatartása. Ha a „kiválasztás” hozadékkal jár együtt, akkor a helyben élőkkel is jobb kapcsolat, gazdagabb kultúra alakulhat ki, és ez a beilleszkedés sikerét jelenti.

Miután azonban az országok többsége esetében az oktatásból, a közvélemény formálásából hiányzik a migránsokkal való együttérzésre való felkészítés, szinte biztosra vehető az idegenellenesség megjelenése, illetve ennek eszkalálódása, az idegengyűlölet. Ez utóbbi gyakran nem is alaptalan, hiszen a fejlődő országokból érkező bevándorlók és a fejlett országok lakosai közötti szokások, viselkedések terén igen nagy különbségek lehetnek. A mindennapi, esetleg deviánsnak tűnő magatartáson túl azonban jóval inkább táplálja ezt az érzést, hogy az idegenek részesülnek a közpénzekből, a szociális juttatásokból, veszélyeztetve ezzel a hazaiak helyzetét.

A bevándorlókkal, a menekültekkel, általában az idegenekkel kapcsolatos ellenérzések azt a bizonytalanságot tükrözik, amely abban a társadalomban keletkezett, amelyik nem felelős vagy csak elméletileg tehet a kialakult helyzetről. A radikális társadalomelméletek egy része minden elmaradott országban bekövetkező válságért a világ fejlett területeit teszi felelőssé, úgy gondolva, hogy végső soron az újkori gyarmatosítás indította el a tömeges menekülést

⁶ Cosima Milborn: Európa: az ostromlott erőd. A bevándorlás fekete könyve. Alexandra Kiadó, Budapest, 2007, 111. o.

fajuló migrációt, mert széttrökte a fejletlen országok társadalmának tradicionális kereteit.

A menekültek befogadására sokszor jó lehetőségek lennének a befogadó országban, de annak állampolgárai „áldozataivá” válnak a hiedelmeknek, előítéleteknek, vagy a felelőtlen politikusok és a média keltette izgatásnak, és ezért viselkednek ellenségesen a migránsokkal. A nagy arányú népességnövekedés és a megnövekedett konfliktuspotenciál oda vezetett, hogy exponenciális mértékben emelkedik a vándorok száma a világon.

A külföldiekkel kapcsolatos konfliktusok leggyakoribb okai – a teljesség igénye nélkül – a következők lehetnek:⁷

- talán a leggyakoribb a kommunikáció félreértése (általánosságban igaz, hogy a konfliktusok nyolcvan százaléka ebből ered!); információhiány: a jó döntések meghozatala csak kellő mennyiségű információ birtokában történhet. Ha kezelni akarjuk a konfliktusokat, akkor rendbe kell tenni a kommunikációs rendszert, az információáramlást; nem tudatosult előítéletek: ezek az előítéletek egy nem tudatosult attitűdöt alakítanak ki, fokozatosan torzítják az információkat, aminek következtében a helyzetre nézve rossz döntések születnek (például az arabokkal kapcsolatban);
- a konfliktusban részt vevő külföldiek származási, vallási, etnikai hovatartozásából adódó tradicionális, írott és íratlan szabályok ismeretének hiánya;
- a konfliktusban részt vevők eltérő kulturális értékei, szabályai. Előfordul, hogy az adott népnek, népcsoportnak más szabályozó értékei vannak valamire, mint az „öshonos” lakosságnak, és ez okozza a konfliktust;
- érdekkülönbség: amikor az egyik csak a másik kárára győzhet. Ez sokszor azért vezet ellentétbe, mert a meglévő konfliktust ebben az esetben győztes-vesztes módon kezelik. Sokkal célravezetőbb lenne ezekben az esetekben a problémamegoldó stratégiát preferálni.

Bár Magyarországon csak a rendszerváltozás óta nyílt lehetőség szabadabb be- és kivándorlásra, ezért nálunk nem élnek tömegesen bevándorlók, ennek ellenére erősnek látszik az idegenellenesség. A Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal közelmúltban nyilvánosságra hozott adatai szerint 2009-ben 33 682 Európai Unión kívüli külföldi kért tartózkodási engedélyt a hivataltól, a kérelmezők elsősorban ukrán, kínai és szerb állampolgárok voltak.

⁷ Tájok Péter: A rendőri intézkedésekkel szemben támasztott speciális igények egy más aspektusból. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények X. Pécs, 2009, 406–407. o.

Xenofóbia-kutatás

Mint az előzőekből is kitűnik, napjainkban a bevándorlás az európai társadalmak egyik érzékeny kérdése, számos demográfiai, gazdasági, kulturális és politikai vetülettel. Az elmúlt évtizedben ennek kapcsán több európai országnak kellett a bevándorlók jelenlétéből adódó konfliktusokkal szembesülnie, az idegenellenességet valamilyen módon kezelnie.

Tény, hogy a migránsokkal kapcsolatos idegenellenesség – és annak erőteljesebb megnyilvánulása, az idegengyűlölet (xenofóbia) – nemzetközi és hazai szinten egyre erőteljesebben van jelen. Ez késztetett arra, hogy a migrációkezelés témájának feldolgozásakor külön figyelmet szenteljek ennek a jelenségnek, és egy saját, a rendőrségnél végzett kutatással választ találjak azokra a kérdésekre, hogy egyrészt a magyar lakosság hogyan viszonyul a bevándorlókhoz, milyen attitűdjai vannak az idegenek vonatkozásában, másrészt, van-e releváns különbség, illetve eltérés a civil lakosság és a migránsokkal első körben találkozó rendőrök viszonyulása között.

A témában végzett korábbi és számomra is kiindulópontot jelentő kutatások arra engednek következtetni, hogy a magyarok is egyre inkább ellenségesek a külföldiekkel, tartanak tőlük, miközben nem biztos, hogy a félelmek megalapozottak. A külföldiekkel kapcsolatos pozitív és negatív attitűdök észlelése, mérése a magyar szociológiai szakirodalomban érintőlegesen már az 1970-es években megjelent. Az 1980-as évek végétől, de különösen az 1990-es években a rendszerváltozás következtében a külföldiek hazai befogadóképességével kapcsolatos vizsgálódások úgy robbantak be a szociológiai kutatás felségterületére, ahogyan a külföldiek egyre nagyobb számban jelentek meg a mindennapjainkban. Az elmúlt években a lakosság xenofóbiájának megismerése érdekében megszorodtak az idegenekkel, a külföldiekkel foglalkozó elemzések.

A bevándorlókat érintő előítéletesség nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő szintje inkább a közbeszéd természetével, illetve az ismeretlen-től való félelemmel, mintsem konkrét tapasztalatokkal magyarázható. Magyarországon a bevándorlókról élő képet nem maguk a bevándorlók, hanem a nyilvánosságban megjelenő általános migránskép (például „tutajos menekültek”), a magyar közgondolkodásban történetileg rögzült migránskép, valamint a politikai vitákból és a média közvetítése nyomán kibontakozó migránskép formálja.

A migráció globalizálódásával egyidejűleg az idegenellenesség egyre inkább közelít az idegengyűlölet fogalmához. Az idegengyűlölet alapjául általá-

ban nem racionális vagy objektív tények, hanem társadalmilag felépített képek, elképzelések szolgálnak. Míg Kelet- és Közép-Európában az idegengyűlölet első számú áldozata a helyi kisebbségek, addig Nyugat-Európában főleg a bevándorlók és a menekültek, köztük a kelet-európai országokból érkezők az érintettek.

Bár az idegenektől való félelem morálisan elfogadhatatlan, és ellenkezik mindazzal, ami az emberi jogok kultúráját jelenti, az idegengyűlölet nem törvényellenes, és így jogilag nem is büntethető. Következésképpen az idegengyűlöletnek csak a gyakorlati megjelenési formáit lehet büntetni, hogyha azokat a törvény bűncselekménynek ismeri el (idetartoznak az olyan, xenofób látásmódon alapuló rejtett vagy fizikai erőszakkal járó cselekmények, mint a rasszista támadások, a munkahelyi megkülönböztetés, szóbeli bántalmazás, etnikai tisztogató, népiertás stb.).

A migrációtól való félelem általában sokkal inkább jellemzi Európa szegényebb országait, mint a gazdagabbakat, inkább jellemzi a később csatlakozókat, mint az unió alapítóit, és inkább jelen van ott, ahol a migráció kevésbé jellemző, mint azokban az országokban, ahol az idegenek befogadásának több évtizedes vagy akár évszázados hagyománya van. Az International Social Survey Program⁸ keretében 1995-ben és 2003-ban végzett vizsgálatok eredményei szerint a vizsgált 23, illetve 22 ország közül Magyarország is azoknak az országoknak a körébe tartozik, ahol nagyon erőteljesen elutasítják a bevándorlókat és általában az idegeneket. 2003-ra valamennyivel enyhült ugyan a magyar idegenellenesség mértéke, de Magyarország továbbra is a bevándorlók és az idegenek befogadását leginkább elutasító országok egyikének mutatkozik az európai mezőnyben.

Az idegenekkel/külföldiekkel kapcsolatos jelenlegi külföldi kutatások régióként és államokként eltérő társadalom- és politikatörténeti gyökereik. Talán az eltérő hagyományoknak is tulajdonítható, hogy máig nincsen egységes nemzetközi „xenológia”, azaz önálló szaktudomány, amely a külföldiek és a társadalom viszonyát kutatná. Az önálló szaktudománnyá fejlődés ellen

⁸ Nemzetközi társadalmi felmérés program. A Társi 1986 óta vesz részt az ISSP nemzetközi összehasonlító felmérési programban. A vizsgálat kb. félórás, évenként változó tematikájú kérdőívét gondosan adaptálják az egyes országok. A kutatás kezdetben öt-hat országra terjedt ki, napjainkra már több mint negyven ország vesz részt benne. Az európai országok mellett az Egyesült Államok, Kanada, Japán, Ausztrália, Izrael, Dél-Afrika és egyes latin-amerikai országok kapcsolódtak be a kutatási programba. Az ISSP-témák évről évre változnak, de a középpontjukban mindig a közvélemény és a társadalmi attitűdök vizsgálata áll. Eddig a társadalmi kapcsolatok és egyenlőtlenségek, a nők és a család, a munkával és munkanélküliséggel kapcsolatos attitűdök, a vallásosság, a környezetvédelem, a nemzeti azonosságtudat témakörökben végeztek felmérést.

PÁLYÁZAT

hat az is, hogy a xenos – a mozgás – a vándorlás által teremődik a társadalomszerkezetben és a diskurzusokban, maga a migráció pedig olyan bonyolult társadalmi jelenség, hogy nehezen határozhatók meg tudományos törvényszerűségei. Mindezt jól tükrözi, hogy a máig érvényes 1948-as emberi jogi nyilatkozat is csak ekként rendelkezik: „*Minden embernek jogában áll a sajátján kívül bármely országot elhagyni és a sajátjába visszatérni.*”⁹

Ha mégis megkísérelnénk a xenológia kutatási területeinek csoportosítását, három fő irányt kapnánk:

- a migrációkutatásokat, amelyek elsősorban a bevándorlással, az állampolgársággal és az integrációval foglalkoznak;
- a rasszizmussal, illetve idegengyűlölettel kapcsolatos kutatásokat, és
- a társadalmi együttéléssel kapcsolatos kutatásokat (asszimiláció, multikulturalizmus, interkulturalizmus, művelődéstudomány, etnicitás).

Mindhárom kutatási terület fő problémája, hogy vagy maga is részt kell hogy vegyen a xenos konstruálásában (szociológiai értelemben: a társadalmi rend/struktúra maga teremti meg a felismerhető idegent), vagy maga is etnikai/rassz/származási kategóriákat kell hogy alkalmazzon.

Az idegenellenesség tényének és működésének magyarázására – igen sok változó hatására kitérve – nagy számban készültek elemző tanulmányok. Ezek alapján az idegenellenességet magyarázó tények a következőképpen összegezhetők:

- társadalmi-demográfiai változók (iskolai végzettség, életkor, lakóhely, település típusa és regionális elhelyezkedése, társadalmi státus és vagyoni helyzet);
- gazdasági változók;
- politikai változók;
- kulturális változók;
- szubjektív természetű változók;
- kognitív természetű változók;
- migrációval kapcsolatos kontextuális változók;
- média.

Az utóbbi években kezd kialakulni egy „európai xenofóbia-diskurzus”, amely a nemzeti kutatási hagyományokra és véleménycserékre támaszkodik elsősorban a bevándorlók kapcsán. Ennek a megnyilvánulásai egyrésztől a közös európai kutatások, amelyeket főleg az Európai Unió finanszíroz, de

⁹ United Nations General Assembly Official Records 3rd Sess. Resolutions part. I. p. 71.

idesorolható az a politikai diskurzus is, amely a Europe fortress¹⁰ használja, akár mint elérendő célt, akár mint el- és megvetendő kimenetelét a létező, egyre inkább összehangolt európai politikának.

A magyar lakosság körében mérhető – nemzetközi összehasonlításban is magasnak számító – bevándorlókkal kapcsolatos idegenellenességre fokozottan igaz, hogy jellemzően nem strukturális, hanem szimbolikus természetű. Magyarország persze nincs ezzel egyedül, hiszen az utóbbi évtizedek nemzetközi migrációval kapcsolatos fejleményei szinte a világon mindenhol megteremtették egy újfajta megközelítés igényét, nevezetesen azt, hogy a migrációt többé ne elsősorban közgazdasági, illetve szociológiai problémaként, hanem egyre inkább politikai és kommunikációs kérdésként vizsgáljuk. Magyarország példája erre két, egymással szorosan összefüggő okból is kiválóan alkalmas.

Az első ok, hogy nincs jelentős mértékű bevándorlás Magyarországon. A rendszerváltozás óta nálunk letelepedő mintegy negyedmillió bevándorló túlnyomó többsége is magyar nemzetiségű, vagyis – az egyébként hazai viszonylatban relatíve jelentős kínai diaszpórát kivéve – nem releváns a más-
hol oly sokat emlegetett civilizációs-kulturális ellentét. Ebből következően a magyarországi bevándorlóellenesség szó szerint az egységesen idegen csoportként felfogott „bevándorlók” ellen is irányul, nem csupán a bevándorlók különböző etnikumú csoportjai ellen.

A második ok, hogy Magyarországon éppen a migránsokkal kapcsolatos konkrét napi tapasztalatok és ügyek hiányában a bevándorlással kapcsolatos társadalmi attitűd formálásában kiemelten láthatóvá, érzékelhetővé válnak azok a migrációval kapcsolatos nyilvános diskurzusok, amelyek a vándorlók-
kal kapcsolatos képet alakítják. Ilyen a nyilvánosságban megjelenő általános migránskép, a magyar közgondolkodásban történetileg rögzült migránskép, valamint a politikai vitákból és a média közvetítéséből kibontakozó migránskép.¹¹

Idegenellenesség-kutatások a civil szférában

A Társadalomkutatási Intézet) mintegy másfél évtizede azonos módszertani alappal kutatja az idegenellenesség alakulását, ezáltal számos, össze-

10 A restriktív (megszorító, korlátozó) migrációs politika miatt kapta Európa a Europe fortress (Európa-erőd) elnevezést.

11 Gimes Gergely – Juhász Attila – Kiss Kálmán – Krekó Péter – Somogyi Zoltán: Látélet 2008. Kutatási összefoglaló az előítéletek és intolerancia hazai helyzetéről. Helyzetjelentés és javaslatok. Political Capital, Budapest, 2008, 38. o.

http://www.maraalapitvany.hu/upload/eloitetelesseg_tanulmany_081016.pdf

hasonlításra alkalmas adat áll rendelkezésre a jelenlegi és a korábbi állapot bemutatására.

A magyar lakosság idegenellenességére vonatkozó eddigi kutatások azt mutatják, hogy a kilencvenes évek elejétől 1995-ig emelkedett a nyílt idegenellenesség aránya, és elérte a negyven százalékot. Ez után jelentős csökkenés mutatkozott, és 1997 és 1999 között a lakosság huszonöt-harminc a utasított volna el minden menedéket kereső idegent. 2000-ben azonban ismét a xenofóbia növekedése volt regisztrálható, és a mérték megközelítette az 1995-ös csúcspontot (38 százalék) (1. számú ábra).

Az 1998 és 2008 közötti tíz év alatt folyamatosan (háromról tíz százalékra) emelkedett az idegenbarátok aránya, miközben az idegenellenesség mértéke a 2001-es csúcstérték (43 százalék) után 2006 óta számottevő mértékben, 24-ről 32 százalékra növekedett. Az évek óta tartó tendenciózus csökkenés ellenére természetesen még mindig a mérlegelők aránya a legmagasabb (2. számú ábra).

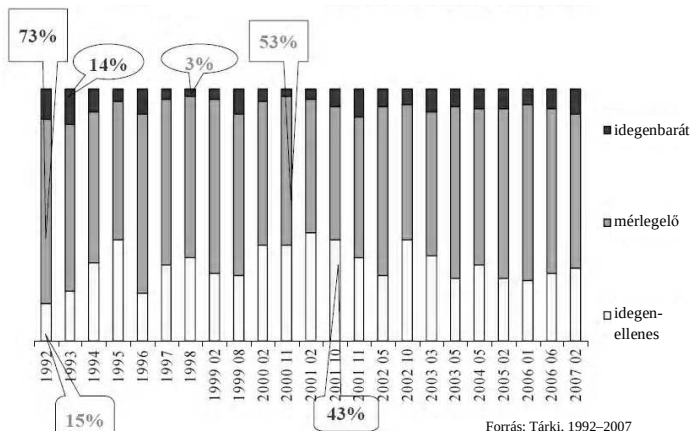
Az idegenellenesség társadalmi bázisának vizsgálatakor a következő szempontokra kell figyelemmel lenni:

- az iskolázottsági szint növekedésével emelkedik a mindenkit befogadók aránya, csökken a nyíltan idegenelleneseké, míg a mérlegelők a középfokú végzettségűek körében felülreprezentáltak;
- a kor kevésbé ugyan, de befolyásolja az idegenellenességet. A fiatalok inkább befogadók, a negyven és hatvan év közötti középgeneráció viszont az átlagosnál valamivel hajlamosabb a nyílt idegenellenességre;
- a lakóhely is befolyásoló tényezőként jelentkezik, hiszen a községekben élők az átlagosnál kissé befogadóbbak, a városokban élők átlagon aluli arányban engednék be az országba minden menekültet;
- azok körében, akik ismernek menekültet vagy bevándorlót, nem magasabb ugyan az átlagosnál az idegenbarátok aránya, de alacsonyabb az idegenelleneseké;
- az is tény, hogy a migránsokat ismerők körében magasabb a mérlegelők aránya, ami nagyrészt valójában rejtett idegenellenességet takar. Ebből arra lehet következtetni, hogy a személyes ismeretség hatására a nyílt idegenellenesség egy része rejtetté válik vagy válhat.¹²

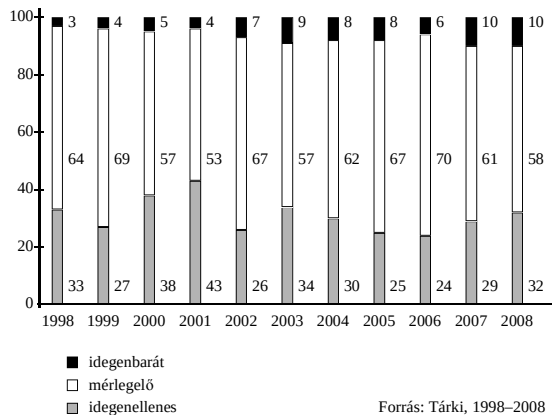
¹² Ezért is tartottam fontosnak, hogy a rendőrségnél folytatott xenofóbia-kutatás során a kérdőív tartalmazzon ilyen jellegű kérdéseket. Bernát Anikó: Idegenellenesség Magyarországon és a visegrádi országokban. Előzetes verzió az IDEA magyarországi műhelyvitéjára. 2008. június 10., 8. o.

PÁLYÁZAT

1. számú táblázat
Az idegenellenesség változása Magyarországon 1992 és 2007 között

2. számú ábra
Az idegenellenesek, az idegenbarátok és a mérlegelők aránya
1998 és 2008 között Magyarországon (%)

2005-ben a Közép-európai Közvélemény-kutató Társulás (Central European Opinion Research Group; CEORG) kutatási együttműködés keretében végzett Tárki-kutatás eredményei alapján az látható, hogy a menekültek befogadására vonatkozó mérséklődő hozzáállás nem csupán Magyarországra volt jellemző (3. számú ábra).

A bevándorlókkal kapcsolatban mind a négy visegrádi országban (Magyarország, Lengyelország, Csehország, Szlovákia) meghatározó vélemény, hogy nincs szükség rájuk: legnagyobb arányban a magyar és a szlovák válaszadók (80, illetve 79 százalék) gondolták úgy, hogy inkább nincs, illetve egyáltalán nincs szükség bevándorlókra, míg Csehországban és Lengyelországban mintegy tíz százalékkal kevesebben vélték így (70, illetve 71 százalék). Ez a fajta vélekedés a menekültekkel kapcsolatos félelemre utal, amely indokolt is Magyarország esetében, tekintve, hogy a regisztrált menedékkérelmek száma 2008-ban 3118 volt, míg 2009-ben 4672-re emelkedett.¹³

Mint ahogy a Magyarországon folytatott kutatások esetében, a visegrádi országoknál is érdemes megvizsgálnunk az idegenellenesség társadalmi bázisát:

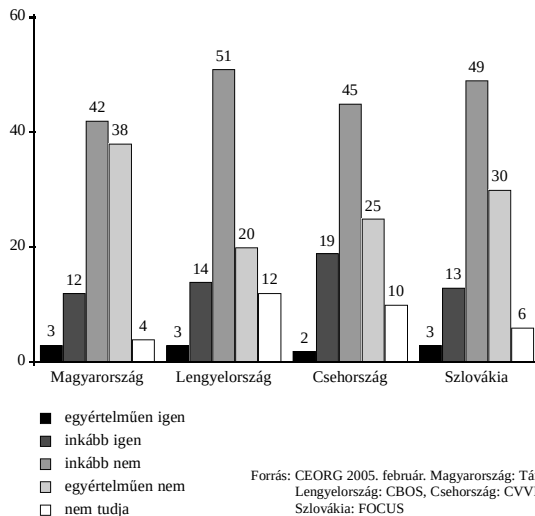
- az iskolai végzettség emelkedésével csökken a nyíltan idegenellenesek és növekszik az idegenbarátok aránya, elsősorban Lengyelországban és Magyarországon. A mérlegelők átlagon felüli arányban jelennek meg az általános iskolát végzettek körében Csehországban és Szlovákiában, míg a lengyel és a magyar válaszadók esetében ez az érettségizettek körében jellemző;
- főleg Magyarországon és Szlovákiában a hatvan év felettiek az átlagosnál nagyobb arányban idegenellenesek. Erre utaló jeleket – gyengébben ugyan, de – a másik két országban is találtak. Szlovákiában és Csehországban a fiatalok ezzel szemben felülreprezentáltak a mérlegelők között;
- a településméret növekedésével emelkedik az idegenbarátok és csökken az idegenellenesek aránya;
- a lengyel férfiak körében csaknem kétszer annyi befogadót találunk (19 százalék), mint a nők körében (10 százalék).¹⁴

Egy másik nemzetközi kutatás volt az ugyancsak 2005-ös, Magyarországon a Tárki részvételével végzett Új Európa-barométer. Ennek összehasonlító vizsgálata szerint is kimutatható, hogy a vizsgálatban részt vevő mind a tízenhárom posztoszocialista ország esetében a lakosság veszélyforrásként érzékeli az adott országban élő etnikai kisebbségeket és migránsokat, illetve a

¹³ Forrás: Bevándorlási és állampolgársági statisztikák 2005–2009.

¹⁴ Bernát Anikó: i. m. 11. o.

3. számú ábra
Menekültek befogadásával kapcsolatos kutatás a visegrádi országokban

menekülteket. A kérdés az volt, hogy kell-e féltetni az ország békéjét és biztonságát a felsorolt két belső „veszélyforrástól” (4. számú ábra).

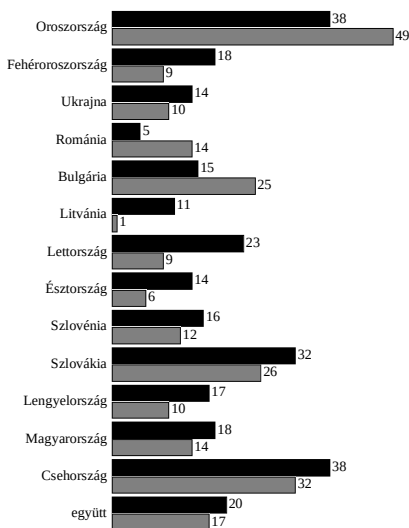
A vizsgált tizenhárom ország lakosainak körülbelül ötöde tartja az ország szempontjából veszélyforrásnak a kisebbségeket és a migránsokat. Mindkét belső veszélyforrástól az átlagosnál nagyobb arányú a félelem Oroszországban, valamint – inkább a migránsoktól – Csehországban és Szlovákiában. Bulgáriában a kisebbségek jelentik a veszélyérzet fő forrását. A belső veszélyérzet mindkét veszélyforrás szempontjából átlag alatti Litvániában, Észtországban és Ukrajnában, és valamivel kevésbé elmaradva az átlagtól Magyarország és Szlovénia is idesorolható. Romániában a migránsok, Lettországon, Fehéroroszországban és Lengyelországban a kisebbségek nem okai a félelemnek.

A Társi 2005-ben részt vett az Európai társadalmak összehasonlító vizsgálatában, ez Magyarországon kívül még huszonhárom ország lakosaira terjedt ki. A kutatás egyik eredménye, hogy a magyar lakosok csaknem harmada szerint Magyarország rosszabb hely lett azáltal, hogy más országból

PÁLYÁZAT

4. számú ábra

Az ország biztonsága és békéje szempontjából a nemzeti kisebbséget és a migránsokat, illetve menekülteket meglehetősen vagy nagymértékben veszélyforrásnak tartók aránya tizenhárom közép-(kelet-)európai országban (%)

Forrás: Tárki, 2005

származó emberek itt telepedtek le. Idegenellenesség terén az összes vizsgált országhoz képest az élmezőnyben vagyunk.

A bevándorlókat érintő lakossági attitűdöt nemcsak általában, hanem két külön dimenzióban, a gazdasági és a kulturális életre gyakorolt hatásuk megítélése alapján is vizsgálták. Az adatok azt mutatják, hogy a véleményt nyilvánítók körében az a domináns nézet, hogy Magyarország kulturális életét inkább gazdagítják a bevándorlók (a válaszadók 29 százaléka vélekedik így), gazdaságilag azonban negatív hatással vannak az országra (a kérdezettek 43 százaléka gondolja ezt). Meg kell azonban jegyezni, hogy a bevándorlók országra gyakorolt hatásának megítélésében – mind az általános vélekedésben, mind pedig a két külön szegmenst tekintve – nagyon magas a bizonytalanok aránya: tízből öt-hatan nem tudtak választ adni a kérdésekre (5. számú ábra).

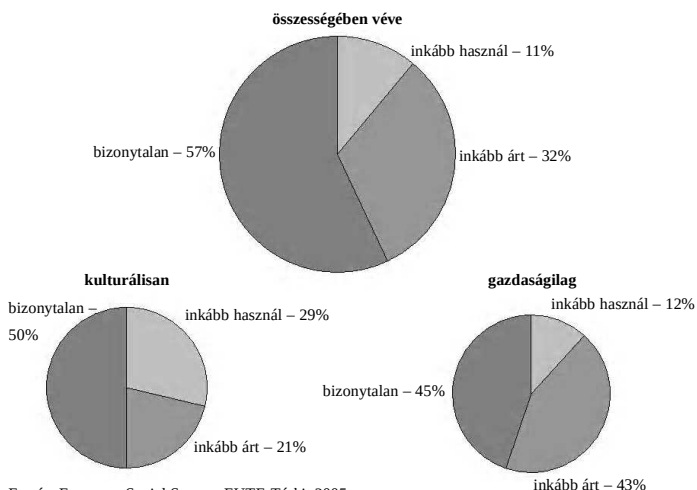
Összességében a Tárki 2008. szeptember 24-én közzétett jelentése alapján elmondható, hogy a felnőtt magyar lakosság csaknem egyharmada (32 százaléka) tekinthető idegenellenesnek annak alapján, hogy egyetért azzal az állítással, miszerint az országba menedékkérő be ne tehesse a lábát. A felnőtt magyarok tizede (tíz százaléka) tekinthető idegenbarátnak, szerintük minden menedékkérőt be kell fogadni. A többség (a megkérdezettek 58 százaléka) mérlegelné a menedéknyújtásának, illetve megtagadásának kérdését attól függően, hogy milyen nemzetiségű vagy mely etnikai csoporthoz tartozik a menedékkérő.¹⁵

A rendőrségnél végzett kutatás

Az előzőekben bemutatott nemzetközi és hazai felmérések egyértelműen azt mutatják, hogy a magyar lakosság körében – nemzetközi összehasonlításban

5. számú ábra

Árt vagy használ Magyarországnak a bevándorlók jelenléte?

¹⁵ www.tarki.hu/tarkitekinto/

PÁLYÁZAT

is – kifejezetten magasnak mondható a bevándorlókra vonatkozó előítéleteség, idegenellenesség.

Kutatásom egyik célja mindenekelőtt annak a megállapítása volt, hogy a migrációkezelésben részt vevők, konkrétan a rendőrök, hogyan viszonyulnak az idegenekhez. Másképp intézkednek-e a különböző országok állampolgárai esetében, más módszerekkel közelítenek-e a külföldiekhez, vannak-e előítéleteik, és ha igen, az miben nyilvánul meg. Mennyire igazak, jellemzők rájuk is azok az attitűdök, magatartás- és viselkedésmódok, amelyek a civil lakosság körében végzett vizsgálatok alapján a magyarországi népességre jellemzőnek mondhatók. A kutatás érintette azt a kérdést is, hogy a rendészeti oktatásban eltöltött idő módosítja-e a képzésben részt vevő hallgatók véleményét, hozzáállását. Ha igen, ez a változás negatív vagy pozitív irányú-e.

Feltételezés szerint a rendőrök nem mutatnak az idegenellenesség terén rosszabb képet, mint amilyen a megkérdezett civil lakosság válaszaiból kirajzolódott.

A kutatás alapsokasága a rendőrség állományának azon része volt, amely gyakorta kerül kapcsolatba külföldiekkel, valamint a leendő rendőrök: szakközépiskolai és főiskolai hallgatók. A kutatásban érintett csaknem nyolcszáz ezres mintában a Budapesti Rendőr-főkapitányság Bevetési Főosztály állománya, a Repülőtéri Rendőr-igazgatóságnál dolgozó rendőrök, külső és belső megyés határrendészek, járőrök, a Rendőrtiszti Főiskola elsős és végzős hallgatói, az Adyligeti Rendészeti Szakközépiskola tanulói vettek részt. A gyakorlati területen dolgozók bevonása a mintába azért is meghatározó, mert ők azok, akik napi rendszerességgel találkoznak idegenekkel, kerülnek kapcsolatba adott esetben külföldiekkel.

Az adatfelvétel strukturált, zárt kérdéseket tartalmazó kérdőívvel készült. A koncepció szerint az idegenekhez való viszonyt meghatározzák az intézményi és a személyes összefüggésben kialakuló attitűdök.¹⁶ A kutatás dimenziói a következők voltak:

- hatalmi attitűdök (hivatali hatalom: 16.; 18–20.; 26–29.; többségi hatalom: 31–32. kérdés);
- szolidaritási attitűdök (30. kérdés);
- interperszonális attitűdök (33–35. kérdés);
- befogadó-elutasító attitűdök (12–15.; 17., 21–25. kérdés).

¹⁶ A kutatás ebben a tekintetben a Krémer Ferenc által 2004-ben végzett RTF-vizsgálatot követi.

A kérdőív első tizenegy kérdése a társadalmi-demográfiai változók meghatározásához ad segítséget (válaszadó neme, életkora, rendőrségnél betöltött szerepe stb.).

A további kérdésekben minden esetben azonos idegen népcsoportokkal (kínai, arab, afgán, afrikai, török, „piréz”, koszovói, európai uniós állampolgár, ukrán) kapcsolatos attitűdök és a hozzájuk való viszonyulás meghatározása történt.

A kutatás reprezentativitását az aktív rendőrök – a minta 56,3 százaléka (440 fő) – kora, rendfokozata és szolgálati helye adja.

A kutatás eredményei

A kérdőívre 763-an válaszoltak. A nemek aránya erősen a férfiak felé tolódik el (77,5 százalék férfi, 22,5 nő). A rendőrség korösszetételéből adódóan a minta csaknem fele (47,3 százalék) huszonöt év alatti, és a harminchat éven felüliek mindössze 16,1 százalékot tesznek ki. A válaszadók 94,3 százaléka városban dolgozik, és több mint a fele Budapesten.

A megélhetést inkább elfogadják migrációs okként a rendőrök, mint a politikai üldözést. A politikainál a megoszlás véletlenszerűnek tűnik: 35,8 százalék elutasító, 34 elfogadó, 30,2 bizonytalan. A jobb megélhetésnél viszont mintegy 57 százalék elfogadó és csak 21,2 százalék elutasító. Nagyon érdekes, hogy az iskoláztatás, egészségügy és a lakás véletlenszerűen oszlik meg, ami azt jelenti, hogy a válaszadók ezeket nem tartják fontosnak. Vagyis: csak a jobb életről tudtak igazán véleményt formálni. A nemi, életkori, települési és a végzettség szerinti bontásban is ugyanez az arány.

A befogadási hajlandóság szelektív, az itt vizsgált három kategória (határon túli magyar kisebbséghez tartozók, minden rászoruló, minden beilleszkedni kész bevándorló) között jelentős különbség van. A válaszadók a határon túli magyarokat 46,9, a beilleszkedni hajlandókat 45,2, mindenkit 14,3 százalékban fogadnak el. Viszont nincs korreláció ezek között, vagyis a határon túli magyarokat a beilleszkedéstől függetlenül, a beilleszkedni hajlandókat származásuktól függetlenül elfogadják. Amikor konkrétan megnevezett csoportokat kellett elfogadni-elutasítani, kiderül, hogy rendkívül alacsony az elfogadás, pontosabban szinte magától értődő az elutasítás. Talán csak az uniós polgárok kivételek ez alól.

A válaszok tehát azt mutatják, hogy a rendőrök szinte senkit sem akarnak befogadni. Még a határon túli magyarok sem érik el náluk az ötven százalékot (47 százalék.) A rászorulókat pedig mindössze 14,3 százalék fogadná be.

Az adatokból az állapítható meg, hogy a befogadási hajlandóság rendkívül alacsony. Az indexek az egyes kérdésekben szereplő változók átlagai, amelyekben nem szerepelnek az unió polgáraival kapcsolatos válaszok értékei, mert azok külön csoportot alkotnak, ezért nem is értékelhetők együtt a más kontinensekről és az unión kívülről érkezőkkel kapcsolatos véleményekkel. A külföldiek befogadására és integrálódására vonatkozó indexek átlagai, a viszonylag kicsi szórással együtt, elutasítást tükröznek. A legelutasítóbbak a rendőrség aktív állományú tagjai. A legkevésbé elutasítók pedig a főiskolai hallgatók.

Bár az RTF hallgatói a legkevésbé elutasítók, jelentős különbség van az első- és a harmadéves hallgatók véleménye között: az elsőévesek sokkal befogadóbbak, mint a harmadévesek. Úgy tűnik, minél közelebb kerülnek a hallgatók a munkába álláshoz, annál inkább hasonlítanak az aktív rendőrökhöz. Ebben valószínűleg szerepet játszik a kognitív diszsonancia, vagyis az a pszichológiai állapot, amikor az egyén ellentmondást tapasztal saját attitűdjei, hiedelmei, gondolatai vagy cselekedetei között.

A főiskolai hallgatókat természetesen a tisztekhez kell hasonlítanunk és nem általában az aktív rendőrökhöz. A frissen végzett tiszteknek még tovább kell „intolerálódniuk” ahhoz, hogy elérjék az aktív tisztek átlagát. Az is látható azonban, hogy a tisztek és a tiszthelyettesek között is különbség van. Ez azt is jelenti, hogy a szakközépiskolásoknak még jelentősen el kell távolodniuk a kezdeti álláspontjuktól, hogy – a vizsgálat szempontját tekintve – átlagos rendőrré válhassanak.

Ha a befogadási hajlandóságot együttesen, valamennyi csoportra érvényesen vizsgáljuk, akkor azt kapjuk, hogy csak néhány tényező van, amely meghatározza azt. A függő változók mind negatív hatásúak, azaz csökkenti a befogadási hajlandóságot, ha a válaszadó férfi, vagy azt gondolja, hogy a külföldiek nem tartják be a törvényeket, illetve, ha szerinte lebecsülik a magyarokat. A legerősebb hatása azonban annak van, ha úgy véli, a bevándorlás árt az országnak.

Ha az uniós polgárokat nem számítjuk, akkor kb. hatvan százalék felett van azok aránya, akik nem hiszik, hogy a külföldiek integrálódának. A legkevésbé abban hisznek, hogy a nem is létező „pirézek” integrálódának (77 százalék).

Ha megnézzük, milyen kapcsolat áll fenn az integrálódási index és a külföldiekről kialakított vélemények között, akkor látható, hogy mindegyik negatíve korrelál az integrációs kíváncsisággal. Ez a „külföldiek nem tartják be a törvényeket” és a „külföldiek lebecsülik a magyarokat” változók esetében legerősebb, amelyek között erős kapcsolat van.

A befogadást tehát feltételezések és hitek befolyásolják. Megfordítva a kérdést, érdemes azt megvizsgálni, mi határozza meg az idegenekről alkotott véleményeket. A mintából kihagytam a beilleszkedési indexet, hogy ne jöjjön létre tautológia.

Az idegenekről alkotott véleményeket tehát leginkább azok a változók határozzák meg, amelyek a veszélyességükre, az ellenük alkalmazott kényszerre és az ártalmasságukra vonatkoznak. A veszélyesség és az idegenek megítélése között kölcsönhatás van, nem így az ártalmasság esetében. Leginkább azért ítélik az idegeneket veszélyesnek, mert úgy hiszik, kényszeríteni kell őket, és fordítva. Veszélyhit és kényszerhit között szintén kölcsönkapcsolat áll fenn. Úgy tűnik tehát, hogy létezik egy olyan zárt véleményrendszer, amelyben a külföldiek veszélyesek, rossz tulajdonságaik vannak, és kényszerrel kell alkalmazni velük szemben.

Következtetések

A kutatásom alapjául szolgáló vizsgálatból megállapítható, hogy az idegenek iránti nyitottság, illetve a merev elutasítás mértéke, az egyes országokat összehasonlítva, meglehetősen széles határok között szóródik. Ebben természetesen szerepet játszanak azok a szocializációs hatások is, amelyek a különböző társadalmak családi és intézményes nevelését jellemzik. A huszadik század első felében még egész Európára döntően jellemző autoriter nevelési stílust egy demokratikus és toleráns nevelési stílus váltotta fel azokban az országokban, ahol a második világháború traumáival, így a rasszizmussal való szembenézés is megtörtént. Azokban az országokban azonban, ahol fennmaradt a diktatúra, ahol a nemzeti sérelmek szorosan összefonódtak a más hatalmakkal való fenyegetettség érzésével, nem alakult ki a világ sokféleségének elfogadására irányuló nevelés hagyománya. Ezzel magyarázható, hogy a posztoszocialista országok és köztük éppen Magyarország válaszdói mutatják a legmerekvebb, leginkább intoleráns nézeteket az idegenekkel kapcsolatban. A menekült státusért folyamodók és általában a bevándorlás megítélésében, ami az egyik legnyilvánvalóbb mutatója lehet egy társadalom demokratikus működésének, Magyarország – más posztoszocialista országokkal, illetve Görögországgal együtt – szintén rosszul szerepelt.

Az idegeneket érintő tolerancia alakításában erőteljes befolyásoló szerepe van az intézményes nevelésnek. A magyar oktatási rendszer, amely mindmáig megőrizte autoriter jellegét és szelekciós erejét, ahelyett hogy csökkentene

né a meglévő társadalmi különbségeket, inkább fokozza őket. Egy olyan struktúrában, amelyben etnikai alapon spontán és intézményes szegregáció valósul meg, amelyben az eltérő testi vagy szellemi képességeket elkülönítik, nem lehet nem arra gondolni, hogy az ilyen iskolarendszer melegegya az előítéletességnek, az idegenellenességnek, az intoleranciának. Ha ezzel szembeállítják az észak- vagy nyugat-európai országok már több évtizedes gyakorlattal jellemezhető, multikulturális alapokon álló, befogadó, integratív iskolarendszerét, érezhetővé válhat az országok közötti különbségek nagy része. Természetesen a családi, iskolai szocializációra vonatkozó megállapításokat nem lehet és nem szabad fátumként kezelni, hanem olyan tényként, amellyel szembesülve törekedni kell a változtatásra.

A rendőrség állománya körében végzett kutatásom eredményeiből összességében megállapítható, hogy releváns a különbség a civil lakosság és a migrációkezelésben közvetlenül részt vevő hivatalos személyek véleménye, beállítódása, a külföldiek, idegenek befogadását, integrálódását megítélő álláspontja között. A kutatásból az a következtetés is levonható, hogy a megkérdezetteknel a képzésben eltöltött idő, a már „élesben”, a gyakorlati munka során való napi találkozásuk az idegenekkel, módosítja, negatív irányban befolyásolja a véleményalkotásukat. A vizsgálat szerint ahhoz, hogy a hivatásos állomány idegenellenessége érzékelhető módon csökkenjen, és pozitív beállítódásukkal esetleg befolyásolják a civil társadalom véleményét, további lépésekre, intézkedésekre van szükség. Fel kell tárnunk, mi az oka az idegenellenességnek, és ezeket kell „kezelni”: megismertetni, megértetni az állománnyal a migránsok valós motivációit, hatásukat az országra, az egyes társadalmi csoportokra. Az idegenek származási, vallási, etnikai, kulturális hovatartozásából adódó szokásainak ismerete és figyelembevétele elősegítheti a hatékonyabb és humánusabb intézkedést. Mivel az állomány többsége nem részesült olyan képzésben, amely a külföldiekkel való találkozáskor keletkező konfliktusok megelőzésére vonatkozó ismereteket tananyagként tartalmazná, ezért szükség van arra, hogy a képzési tananyagba építetten, rendszerezett formában sajátítsák el a konfliktuskezelési technikákat. A jelenlegi képzések mellett új képzési, oktatási formák, új típusú tanfolyamok, speciális továbbképzések indításával lehetőséget kell teremteni, hogy a külföldieket érintő intézkedések specifikumai, a nyelvi képzés, a kommunikáció fejlesztése a rendőri állomány felkészítésében hangsúlyos szerepet kapjon.¹⁷ Törekedni kell rá, hogy tisztában legyenek a multikulturalizmusból adódó sajátos

¹⁷ Tájak Péter: i. m.

feladataikkal, munkájuk elismerésekor legyen szempont az idegenekkel kapcsolatban tanúsított magatartás.

A rendőrségi fogdákból és őrzött szállásokon fogva tartottak esetében a krízishelyzetek kialakulásának kockázata lényegesen magasabb, mint a járőrszolgálat esetében. A fogdaőri szolgálatot teljesítő állomány tevékenysége fokozott pszichés megterheléssel és igénybevétellel jár. Számukra még fontosabb a nemzeti, etnikai és kulturális különbségek alapvető ismerete, messzemenő tiszteletben tartása. Esetükben fokozottabban szükség van az általános és rendkívüli helyzetek kezelésére való felkészítésre: tréningek előadások, esettanulmányok feldolgozása keretében.

Speciális követelmény a légi toloncolásban részt vevők pszichológiai módszerekkel történő kiválasztása, felkészítésük a kísérés humánus végrehajtására, a külföldiekkel történő kommunikációra, az intézkedési helyzetek kezelésére, intézkedő képességük fejlesztésére, valamint különösen fontos az efféle helyzetek utáni stresszmentesítésük.

A vázolt problémák kezelésében elsősorban a pszichológiai szakszolgálat képes segítséget nyújtani egyrészt a személyi állomány védelmében, pszichés stabilitásának támogatásában, másrészt a rendkívüli események megelőzésében és a kialakult válsághelyzetek, rendkívüli helyzetek kezelésében. Fontos szerepük lehet az állomány körében kialakult előítéletesség „féken tartásában” az úgynevezett csillapító technikák elsajátításának. Részt vehetnek a krízishelyzetek kialakulásának lehetőség szerinti megelőzésében, a megszokottól eltérő viselkedésmódok észlelésében, a válságok (például éhségsztrájk, szökés, túszejtés) kezelésében. Segítséget nyújthatnak a külföldieknek a multikulturális tanácsadás¹⁸ keretében történő tájékoztatásban, információnyújtásban.¹⁹

A migrációs folyamatokból adódó konfliktushelyzeteket, társadalmi feszültségeket, a bevándorlókkal, külföldiekkel szembeni idegenellenességgé formálódó előítéletességet nemzetközi és hazai összehasonlításban vizsgálva,

¹⁸ A multikulturális tanácsadás során a kliens és a tanácsadó eltérő kultúrához tartozik. A tanácsadás rendszerint tolmácon keresztül vagy egy harmadik közös nyelven történik, ez különleges felkészültséget, odafigyelést követel a tanácsadó részéről. Ehhez társul még sajátos körülményként a kultúránként eltérő nonverbális kommunikáció jellegzetessége. Az eltérő feltételek ellenére a multikulturális tanácsadás általános céljai megegyeznek az egyéni és csoportos tanácsadás céljaival: rendvédelmi szervek őrzött szállásain elhelyezettek mentális gondozása, kezelése, ellátása.

¹⁹ Virág László – Vajner Éva – Rigó Éva – Sallai Dóra – Vizinger Erzsébet – Mari Gabriella – Csomós István – Szabó Beatrix – Zsolnai Ágnes – Gáti Szilvia – Somorjai Dezső – Nagy József: A rendvédelmi speciális pszichológiai tevékenység szakmai protokollja. In: Virág László (szerk.): A rendvédelmi pszichológiai tevékenység szakmai protokollja. Rendőrség Tudományos, Technológiai és Innovációs Tanács, Budapest, 2009, 354–357. o.

a vonatkozó korábbi kutatások és a rendőri állományra vonatkozó vizsgálatok eredményeit is elemezve megállapítható, hogy az előítéletesség, idegenellenesség kialakulása szocializációs hatások függvénye (család, intézményes nevelés, szakmai szocializáció), és az egyes országokat összehasonlítva meglehetősen széles határok között mozog. A kutatásokból az is egyértelműen kitűnik, hogy a magyar lakosság körében egyrészt erőteljesebben van jelen az idegenellenesség, másrészt – más társadalmaktól eltérően – nem strukturális, hanem szimbolikus eredetű.

A rendőri állomány körében végzett, kérdőíves felmérésen alapuló kutatásom²⁰ egyrészt cáfolta azt a feltételezésemet, hogy az idegenekre vonatkozó attitűdök vonatkozásában nem mutatható ki releváns különbség a civil lakosság és a migrációs folyamatok kezelésében közvetlenül érintett hivatalos személyek között, másrészt arra is rámutatott, hogy a megkérdezetteknek a képzésben töltött idő, a gyakorlati munka közben szerzett tapasztalatok negatív irányban befolyásolják a külföldiekre vonatkozó véleményüket.

Javaslatok

Tekintettel arra, hogy a rendőri állomány többségének szakmai szocializációja nem fókuszál arra, hogy idegenellenessége minél alacsonyabb legyen, illetve nem részesült olyan képzésben, amely a külföldiekkel való találkozásnál keletkező konfliktusok megelőzésére vonatkozó ismereteket tartalmazna, ezért elengedhetetlen a képzési feladatok szakirányítási rendszerének kidolgozása. Mind az alapképzés, mind a továbbképzés tananyagába rendszerezett, módszertanilag kidolgozott ismeretanyag (intézkedés-lélektan, pszichológia, vezetéselmélet) kell hogy beépüljön, hogy annak elsajátításával eredményesebb legyen a rendőri felkészítés, és létrejöjjön egy mindenkor rendelkezésre álló tudásmenedzsment, amely lehetővé teszi a megszerzett ismeretek szükséges, rugalmasan alkalmazható beépítését a változó gyakorlatba.

A jelenlegi képzési formák mellett olyan tanfolyamszerű képzések indítására, konferenciák szervezésére van szükség, amelyek a konfliktuskezeléssel, a kommunikációs készség fejlesztésével, a külföldieket érintő rendőri intézkedések specifikumaival foglalkoznak. Természetesen a felsoroltak tematikájának, esetleges tankönyvi szükségletének kidolgozása hozzáférő szakembe-

²⁰ Az adott lehetőségek nem tették lehetővé, hogy a kutatás a tudományos vizsgálatok alapjául szolgáló reprezentatív mintavétellel történjen.

rek bevonásával lehetséges. Egyidejűleg meg kell találni a helyét és lehetőségét a nyelvi képzés színvonala növelésének. A rendőri állományt fel kell készíteni, hogy a külföldieket érintő fellépésekkor – a vonatkozó jogi és egyéb normák nyilvánvaló betartása mellett – nagyobb körültekintéssel járjanak el, az idegenek származási, vallási, etnikai, kulturális hovatartozásából adódó szokásaik ismerete és figyelembevétele pedig elősegítheti az idegenellenességtől mentes, humánusabb rendőri intézkedéseket.

A képzésen belül külön gonddal kell kezelni az idegenrendészeti fogdákon szolgálatot teljesítő állományt. A határőrségnél példaértékű gyakorlatként működött a fogdaőrök pszichológusok segítségével történő felkészítése, az előítéletesség kialakulását csillapító technikák elsajátítása. Ezt a gyakorlatot, illetve a fogdaőrök esetében történő évenkénti pszichológiai szűrést továbbra is indokolt lenne fenntartani.

A xenofóbia mérséklése érdekében célszerű lenne a rendőrség körében végzett kutatás kiterjesztése, több szinten is. Ahhoz, hogy összehasonlító elemzések készülhessenek akár az egyes megyék, akár a különböző szervek tekintetében, elengedhetetlen a rendőri állomány tételes felmérése. Ha a teljes körű vizsgálatra törekszünk, olyan szervezeti elemeket is be kell vonni a kutatásba, mint a Repülőtéri Rendőr-igazgatóság, a Nemzeti Nyomozó Iroda, a Készenléti Rendőrség, a Köztársasági Őrezred, illetve a 2010. szeptember 1-jén létrehozott Terrorelhárítási Központ.

A Magyarországra jellemző, nemzetközi összehasonlításban is kifejezetten magasnak mondható idegenellenesség mértéke indokolja a kutatás további szélesítését a rendőrséggel együttműködő társhatóságokra, illetve a későbbiek folyamán a kutatás monitoringrendszerre alakítását. Megítélésem szerint ezek a kutatások hozzájárulhatnak mind a hivatásos, mind a kormánytisztviselői szakmai kultúra színvonalának javításához.

Befejezés

Az EU Tanácsa soros elnökségét 2010 második felében Belgium látja el, ez után következik a magyar elnökség 2011. január 1-jétől. A soros elnökségi tisztet betöltő ország több szempontból, elsősorban a politikai napirend meghatározásával jelentősen befolyásolja az unió tevékenységét. A magyar soros EU-elnökség és az unió prioritásai nagyrészt egybeesnek, idetartozik az energiabiztonság, a további bővítés, a kelet-európai országokkal fenntartott partneri kapcsolatok fejlesztése, a Duna-stratégia vagy a hatékony regionális és

kohéziós politika, az uniós romastratégia kidolgozása, a demográfiai és családpolitikai kérdések csúcscsintű kezelése, Horvátország uniós csatlakozásának segítése és a schengeni övezet bővítése is. A magyar EU-elnökség arculatát a Budapest által elsődleges feladatként kezelt vízpolitika adhatja. Az érintett nyolc ország vállalta, hogy közösen lépnek fel a régió előtt álló próbatételek, így a környezetvédelem, a természetvédelem, a szállítási infrastruktúra, az energiabiztonság, a migráció, a demográfia, a klímaváltozás és a globális válságok megoldása ügyében.

Magyarország után Lengyelország következik. Bár a lengyelek már a következő trióhoz tartoznak, a kontinuitást meg kell tartani, és presztízs kérdése számunkra, mit hagyunk örököül. A Tanácshoz beadandó operatív programnak és munkatervnek körvonalazódtak a főbb irányai. Ezek a következők: az európai politikák fenntarthatóságán belül a minket is érintő – és a lisszaboni szerződés által közösségi szintre emelt – energiapolitika, valamint a klímapolitika kidolgozása; a szabadság, biztonság és jog térségét tekintve a migráció kérdése; a 2013 utáni uniós pénzügyi keret létrehozása; a további bővítés Nyugat-Balkánra irányuló része; a szomszédságpolitika terén pedig a keleti kapcsolatok erősítése.

Amint az az előbbiekből is kitűnik, a migráció kezelése az uniós elsőrangú kérdéseinek sorába tartozik, így mind a magyar, mind a lengyel soros elnökség számára meghatározó feladatként lesz jelen.

A migráció kérdésével foglalkozó nemzetközi és hazai szakanyagok, tudományos publikációk, értekezések, kutatások mind ez idáig azonban elsősorban – és csaknem kizárólagosan – az egyes országok civil lakosságára vonatkozóan foglalkoztak az idegenekkel kapcsolatos attitűddel, el- és befogadó vagy elutasító véleményekkel és magatartásokkal, és az ebben a körben kapott vizsgálati adatokból vontak le következtetéseket és fogalmaztak meg meghatározó megállapításokat.

Ezek ismeretében kívántam a kutatásommal bemutatni és igazolni, hogy a migrációkezelésben részt vevők, konkrétan a rendőrök hogyan viszonyulnak az idegenekhez. A kutatás eredményei erőteljesen felhívják a figyelmet arra, hogy a közrend és a közbiztonság megszilárdítását szolgáló kormányzati célok megvalósításakor nem kerülhető meg az ország migrációs politikájával összefüggő feladatok, programok hangsúlyozott szerepeltetése.

A bevándorlókat érintő előítéletesség, az idegenellenesség mérséklése, az idegenekkel szemben tanúsított magatartás- és viselkedésformák pozitív irányú változása, az idegenek jelenlétével is számoló közbiztonság oltalmazása csak a hivatástudat növelésével, az emberi és szakmai készségek és képessé-

gek fejlesztésével lehetséges. Ahhoz azonban, hogy ezeknek a követelményeknek a rendőri állomány és a rendészeti szervek megfeleljenek, elsősorban a problémák feltárására, beazonosítására, a megoldásukat szolgáló javaslatok megfogalmazására és – szükség szerint – azok kormányzati szintű kezelésére van szükség.

Ehhez kívántam kutatásommal és az annak kiterjesztését is szorgalmazó pályázatommal hozzájárulni.

IRODALOM

Bernát Anikó: Idegenellenesség Magyarországon és a visegrádi országokban. Előzetes verzió az IDEA magyarországi műhelyvitájára. 2008. június 10.

Coleman, David: The economic effect of immigration on United Kingdom. *Population and Development Review*, vol. 30, no. 4, 2004

Czene Gábor: Növekszik az idegenellenesség. Idézi **Vicssek Lilla – Keszi Roland – Márkus Marcell:** A menekültügy képe a magyarországi nyomtatott sajtóban 2005 és 2006-ban. *Médiakutató*, 2008. ősz www.mediakutato.hu/cikk

Csepeli György – Fábíán Zoltán – Sík Endre: Xenofóbia és a cigányságról alkotott vélemények. In: **Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.):** Társadalmi Riport, 1998. Társi, Budapest, 1998

Dencső Blanka – Sík Endre: Adalékok az előítéletesség mértékének és okainak megismeréséhez a mai Magyarországon. *Educatio*, 2007/1.

Enyedi Zsolt – Fábíán Zoltán – Sík Endre: Nöttek-e az előítéletek Magyarországon? In: **Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.):** Társadalmi Riport 2004. Társi, Budapest, 2004

Erőss Gábor – Gárdos Judit: Az előítélet-kutatások bírálatahoz. A „rasszista” nyugdíjasoktól a kirekesztő iskolákig. *Educatio*, 2007. tavasz

Gimes Gergely – Juhász Attila – Kiss Kálmán – Krekó Péter – Somogyi Zoltán: Látélet 2008. Kutatási összefoglaló az előítéletesség és intolerancia hazai helyzetéről. Helyzetjelentés és javaslatok. *Political Capital*, Budapest, 2008

Györffy György (szerk.): István király emlékezete. Európa Kiadó, Budapest, 1988

Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.): Társadalmi riport 1998. Társi, Budapest, 1998

Milborn, Cosima: Európa: az ostromlott erőd. A bevándorlás fekete könyve. Alexandra Kiadó, Budapest, 2007

Neményi Mária – Takács Judit: Befogadás és idegenellenesség Európában és Magyarországon. *Esély*, 2005/5.

Örkény Antal: A befogadás haszna – avagy miért lehet jó a bevándorlás? In: **Póczik Szilveszter – Dunavölgyi Szilveszter (szerk.):** Nemzetközi migráció – nemzetközi kockázatok. HVG-ORAC, Budapest, 2009

PÁLYÁZAT

Simonovits Bori: A magyarországi idegenellenesség alakulásának longitudinális elemzése 2002–2003.

Tájok Péter: A rendőri intézkedésekkel szemben támasztott speciális igények egy más aspektusból. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények X. Pécs, 2009

Tóth Pál Péter – Turai Tünde: A magyar lakosság külföldiekhez való viszonyáról szóló szakirodalom összefoglalása. *Szociológiai Szemle*, 2003/4.

Tóth Pál Péter: Külföldiekkel vagy idegenekkel... KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 2004 [Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézet kutatási jelentések 76.]

Virág László – Vajger Éva – Rigó Éva – Sallai Dóra – Vizinger Erzsébet – Mari Gabriella – Csomós István – Szabó Beatrix – Zsolnai Ágnes – Gáti Szilvia – Somorjai Dezső – Nagy József: A rendvédelmi speciális pszichológiai tevékenység szakmai protokollja. In: **Virág László (szerk.):** A rendvédelmi pszichológiai tevékenység szakmai protokollja. Rendőrség Tudományos, Technológiai és Innovációs Tanács, Budapest, 2009